

Dorobek, Franciszek

Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego

Rocznik Mazowiecki 4, 542-551

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nią jednocześnie funkcje bibliotekarzy stacji oraz asystentów odbywających się w stacjach seminariów doktorskich. Kierownicy stacji zajmują się

własną pracą naukową, posiadający niższe stopnie naukowe są w trakcie przygotowywania prac doktorskich.

Izabela Klarner

JUBILEUSZ 150-LECIA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

2 i 3 czerwca 1970 r. odbywały się w Płocku uroczystości związane ze 150 rocznicą powstania Towarzystwa Naukowego Płockiego. Był to jubileusz szczególny, zarówno dla środowiska, jak i dla kraju, a szczególność ta wynikała z nieco odmiennych cech od tych, jakie towarzyszą zwykle tego rodzaju obchodom. Wyróżniki te są następujące:

a) stuipięćdziesięcioletnia działalność w służbie nauki w środowisku nieakademickim, w różnych warunkach społecznych i politycznych poświadczająca ciągłość pasji twórczej ludzi miasta i regionu. Ukazuje w całej barwie ambicje ośrodka i upór w realizowaniu zakreślonych statutem celów;

b) stworzenie własnymi siłami warsztatu pracy badawczej i w oparciu o niego uzyskanie niewątpliwych osiągnięć naukowych przez członków Towarzystwa;

c) ściśle powiązanie podejmowanych wysiłków naukowych z rozwojem kulturalnym, społecznym i gospodarczym miasta i regionu;

d) powiązanie z pracami Towarzystwa instytutów naukowych, katedr uniwersyteckich, naukowców, działaczy politycznych i społecznych z terenu całego kraju.

Warto więc, choćby ogólnie, zapoznać się z dziejami tej niezwykle interesującej placówki.

Płock owoch czasów był niewielkim ośrodkiem miejskim. Miał 420 domów i 6350 mieszkańców. Rozpoczęło się wówczas urbanistyczne porządkowanie miasta i rozwijanie szkolnictwa, zapoczątkowane jeszcze przez Komisję

Edukacji Narodowej. Mimo braku działania czynników miastotwórczych w postaci przemysłu, którego pierwsze skutki jawiły się w odległej o przeszło sto kilometrów Łodzi i o taką odległość położonej Warszawy, Płock pozostał ośrodkiem administracyjnym władz wojewódzkich, kleru katedralnego, sądownictwa, oświaty i kultury. Wszak od 1811 r. działał nieprzerwanie w swojej własnej siedzibie teatr płocki. Skoncentrowanie w tak niewielkim zespole miejskim bardzo silnej warstwy inteligentnej, pełnej ambicji i twórczych poszukiwań, stanowiło naturalne, społeczne podłoże do powstania w oparciu o Szkołę Wojewódzką placówki naukowej. Nie bez znaczenia były tu również inspiracje Stanisława Kostki Potockiego — promotora tak wielu owocnych akcji oświatowych i naukowych w Królestwie Polskim.

Towarzystwo Naukowe Płockie powstało 3 czerwca 1820 r. i jest najstarszym z działających w Polsce towarzystw naukowych. Założycielami tej placówki byli nauczyciele Szkoły Wojewódzkiej Płockiej z jej rektorem Kajetanem Morzykoniem, który jako sekretarz Towarzystwa był głównym motorem jego inicjatyw i przedsięwzięć.

Założenia programowe zawarte w pierwszym statucie Towarzystwa i w różnych wypowiedziach jego głównych działaczy szeroko i nowocześnie ujmowały ramy zorganizowanej pracy naukowej na prowincji. Działalność ta, określona później terminem „regionalizm”, zawierała w sobie teoretyczne i praktyczne elementy, które wytrzy-

mywały próbę czasu i owocują jeszcze w XX wieku.

Towarzystwo u progu swego istnienia za główny cel postawiło sobie poznanie przeszłości i potrzeb teraźniejszości. A więc łączyło w jedno naukowe badania w dziedzinie historii, archeologii, geografii, literatury i innych dyscyplin w zakresie czasów minionych z opracowaniem stanu istniejącego i kierunków rozwoju miasta i ziemi płockiej w przyszłości. Drugim ważnym zadaniem, jakie realizowano z powodzeniem, była akcja popularyzacji wiedzy oraz wprężenie w procesy naukowo-badawcze młodzieży klas starszych Szkoły Wojewódzkiej. Naukowo-badawcza i popularyzatorska działalność Towarzystwa przejawiała się w tym okresie w:

- stworzeniu biblioteki Towarzystwa stanowiącej po jej połączeniu z księgozbiorem szkolnym materialną bazę działalności naukowej;
- stworzeniu muzeum regionalnego i rozwinięciu w całym województwie płockim społecznej akcji zbieractwa;
- prowadzeniu badań i organizowaniu zebrań naukowych i popularnonaukowych;
- działalności wydawniczej prac członków Towarzystwa.

Dzięki inspiracji Towarzystwa Naukowego powstały i zostały opublikowane m.in. prace Wincentego Hipolita Gawareckiego, zasłużonego pioniera badań historycznych Mazowsza, a od 1824 r. zaczęło się ukazywać pismo literackie „Dziedzila”, redagowane przez członka Towarzystwa Augustyna Żdźarskiego, mające kilkuset prenumeratorów w całym kraju.

Działacze Towarzystwa byli również czynni w Towarzystwie Miłosierdzia Szkolnego, poprzez które starali się pomóc (jakby drogą stypendiów) zdolnym i pracowitym a ubogim uczniom Szkoły Wojewódzkiej Płockiej. Wykorzystując gromadzone z ofiarności

społecznej środki finansowe, dawano szansę życiowego i naukowego awansu szeregowi niezamożnych ludzi pochodzących ze wsi i z miasta, którzy bez pomocy Towarzystwa nie mogliby pracować z pożytkiem dla kraju. Owocna działalność Towarzystwa została przerwana m.in. na skutek wybuchu powstania listopadowego, ale jego członkowie działali i pracowali naukowo nadal.

Nie byłaby możliwa działalność grupy światłych ludzi, skupionych wokół „Dziennika Rolniczego” wydawanego w 1851 i 1852 r. jako bezpłatnego dodatku do „Dziennika Urzędowego Guberni Płockiej”, czy wreszcie ukazywania się w latach 1876—1888 dwa razy w tygodniu „Korrespondenta Płockiego”, czy też w latach 1898—1906 „Ech Płockich i Łomżyńskich”, gdyby nie stworzenie intelektualnych i społecznych sił przez Towarzystwo Naukowe Płockie. Jest rzeczą niewątpliwą, iż pełna rozmachu dziesięcioletnia praca członków Towarzystwa wytworzyła trwale tradycje pracy badawczej i społeczno-kulturalnej. I gdy tylko podmuch rewolucji 1905 r. stworzył warunki do pracy naukowej, oświatowej i społecznej, działacze płocki natychmiast przystąpili do wskrzeszania placówki. Wznowione w 1907 r. Towarzystwo Naukowe Płockie nawiązało do założeń programowych z 1820 r. Jednocześnie z obowiązku patriotycznego poszerzyło swoją działalność o prace oświatowe. W latach poprzedzających odrodzenie państwa polskiego zorganizowano — dzięki wielkiej ofiarności społecznej — bibliotekę naukową im. Zielińskich, złożoną z 40 tys. woluminów. Nabyto budynek na siedzibę Towarzystwa i księgozbioru. Rozpoczęto prace naukowe i wydawnicze, zwłaszcza antropologiczne (dr Aleksander Macieszka), historyczne i ekonomiczne. Przed zlikwidowaniem przez cara Polskiej Macierzy Szkolnej Towarzystwo przejęło jej biblioteki i domy ludowe

w guberni płockiej, chroniąc je w ten sposób przed zamknięciem. Wieloletnia działalność oświatowa na tym odcinku wśród robotników i rzemieślników miejskich oraz ludu wiejskiego przyczyniła się do zwalczania analfabetyzmu, budzenia świadomości społecznej, narodowej i krzewienia zamiłowania do kultury ojczystej.

W latach 1918—1939 pogłębiła się i poszerzyła praca Towarzystwa Naukowego Płockiego w dziedzinie naukowej. Jednocześnie inspirowało ono rozwój miasta i regionu. Do najwybitniejszych osiągnięć Towarzystwa w tym okresie należy zbadanie ciekawego pod względem folklorystycznym regionu Kurpiów. Długoletnie badania dały wynik imponujący nie tylko w skali kraju, ale i Europy. W latach 1928, 1929, 1933, 1934 z zasiłku Funduszu Kultury Narodowej wydano „Puszczę Kurpiowską” w pieśni (ks. Władysława Skierkowskiego) — przy bezinteresownej pomocy naukowej prof. Chybińskiego z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Zorganizowano Muzeum Mazowsza Płockiego o dwóch działach: Historyczno-Kulturalnym, przy pl. Narutowicza 8, i Etnograficzno-Przyrodniczym, przy pl. Narutowicza 2. Oba zostały w części zniszczone i rozgrabione przez Niemców w czasie II wojny światowej.

W okresie międzywojennym Towarzystwo Naukowe Płockie również prowadziło badania historyczne, statystyczne, archeologiczne, antropologiczne i inne oraz działalność wydawniczą. Ogłoszono drukiem szereg prac naukowych z różnych dziedzin. W wydanych w 1929, 1931 i 1934 rocznikach prace z dziedziny historii i inne publikacje ogłaszali badacze miejscowi oraz pracownicy naukowi Uniwersytetu Warszawskiego (np. prof. dr Stanisław Arnold i inni). Wydanie historii I Polskiego Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Płocku (autor dr Aleksander Maciesza) stanowiło ważną po-

zycję w badaniu dziejów oświaty w Polsce. Towarzystwo współpracowało z katedrami uniwersyteckimi, krajowymi i zagranicznymi, z Polską Akademią Umiejętności i innymi placówkami naukowymi. Prezes Towarzystwa Płockiego, dr Aleksander Maciesza, autor ok. 200 prac i artykułów naukowych i popularnonaukowych, w 1927 r. wziął udział w Międzynarodowym Zjeździe Antropologów w Amsterdamie. Wygłoszony tam jego referat pt. „Types craniologiques de la Pologne septentrionale de XI—XII siècles” został wydany później w Paryżu (1928 r.).

Niezależnie od prac naukowych Towarzystwo inicjowało współpracę z innymi stowarzyszeniami na terenie miasta, a mianowicie: z Towarzystwem Technicznym i Towarzystwem Rolniczym, mając na uwadze opracowanie i realizację kierunków gospodarczego rozwoju Płocka i regionu. W wyniku wspólnych opracowań i starań wraz z władzami samorządowymi i administracyjnymi miasta — Płock otrzymał połączenie kolejowe z Kutnem (1925 r.) i z Sierpcem (1937 r.) oraz port handlowy na Wiśle.

W dalszym ciągu dzięki społecznej ofiarności rozrastał się księgozbiór, który liczył już 70 000 woluminów. Powiększyły się też zbiory muzeów, zwłaszcza etnograficzno-przyrodniczego.

Tak wszechstronną i ze wszech miar pożyteczną dla miasta i społeczeństwa działalność Towarzystwa w 1939 r. przerwał wybuch II wojny światowej. Mimo strat kadrowych (zginęło 44% członków) i grabieży w muzeach Towarzystwo Naukowe — jako pierwsza w mieście placówka kultury — rozpoczęło swoją działalność zaraz po wyzwoleniu w 1945 r. Dzięki ocalałemu księgozbiorowi i ofiarnej, bezinteresownej pracy członków Towarzystwa uruchomiono czytelnię i wypożyczalnię książek, tak koniecznych w pierwszych miesiącach wolności. Przystępując do działalności w nowych warunkach Pol-

ski Ludowej, wypracowano i opublikowano własne założenia regionalnej pracy naukowej, uznane na sesji zorganizowanej wspólnie z Instytutem Historii Kultury Materialnej PAN oraz na Krajowej Naradzie Regionalnych i Krajowych Towarzystw Kulturalnych (1960 r.) za najważniejsze formy i metody ruchu naukowego na prowincji. Nawiązując do półtorawiecznej prawie tradycji, Towarzystwo łączyło w swej pracy działalność regionalną o podłożu głównie historycznym, służąc równocześnie dniom dzisiejszym.

Już w 1954 r. Towarzystwo zainicjowało na szeroką skalę badania naukowe, związane z 1000-leciem Państwa i X wiekami Płocka. Przede wszystkim w zakresie pracy własnej, jak również w mniej lub bardziej ścisłej współpracy z instytucjami Polskiej Akademii Nauk — Instytutem Historii Kultury Materialnej, Instytutem Historii, Językoznawstwa Polskiego — oraz katedrami kilku uniwersytetów zorganizowano szereg badań naukowych. W miarę możliwości własnych ośrodka badania prowadzono własnymi siłami wspólnie z instytucjami naukowymi lub też występowało tylko z inicjowaniem prac. W ten sposób zorganizowano badania z zakresu kilkunastu dyscyplin naukowych: bibliografii, archeologii, inwentaryzacji architektonicznej, historii, antropologii, gwaroznawstwa, folkloru muzycznego, sztuki, muzykologii, urbanistyki i architektury, socjologii, kryminologii oraz statystyki miasta. Np. badania antropologiczne objęły 6500 osób, stanowiąc szczegółową analizę większego regionu Polski, mającą wielkie znaczenie dla badań nad strukturą ludności Polski. Przy zbieraniu materiałów do badań gwaroznawczych wysłano w teren 13 757 egz. kwestionariuszy, uzyskując 1 240 920 odpowiedzi. W badaniach folkloru muzycznego zapisano m. in. 1834 melodie. Rozpoczęte w TNP prace socjologiczne i kryminologiczne publikowała PAN (Komitet

Badań Rejonów Uprzemysławianych). Prace statystyczne okazały się szczególnie cenne zarówno dla władz miejskich, jak i dla opracowań naukowych.

W nowych warunkach związanych z budową Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku Towarzystwo rozpoczęło samodzielne prace z zakresu urbanistyki oraz socjologii i kryminologii, pozwalające m. in. na uchwycenie stanu poprzedzającego wielką industrializację. Współdziałało też z Komitetem Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN w zakresie polityki zatrudnienia, szkolenia zawodowego, aktywizacji produkcyjnej kobiet, oświaty i kultury. Towarzystwo organizuje sesje naukowe krajowe i niekiedy międzynarodowe, konferencje, sympozja i posiedzenia naukowe, opracowuje też i realizuje plany prac naukowo-badawczych z naukowcami płockiej filii Politechniki Warszawskiej, a także i w zakresie działalności praktycznej (m. in. wykonano dla kombinatu opracowanie aproksymacyjnych obliczeń dla potrzeb wewnętrznych zakładów).

Współdziałając aktywnie również z władzami politycznymi i administracyjnymi miasta w zakresie prawidłowego kształtowania procesów urbanistycznych, gospodarczych i społecznych, Towarzystwo stanowił prężny ośrodek naukowy i naukowopopularyzacyjny na Mazowszu.

Do osiągnięć należy także jego działalność wydawnicza. Od 22 lipca 1956 r. do chwili obecnej TNP nieprzerwanie wydaje kwartalnik „Notatki Płockie”, w którym publikują swoje prace naukowe, przyczynkarskie i inne miejscowi działacze i naukowcy oraz pracownicy nauki z ośrodków akademickich (dotychczas ponad 200 autorów opublikowało ponad 500 prac). Działalność wydawnicza w okresie od 1957 r. do 1970 osiągnęła łącznie 42 pozycje z zakresu wydawnictw zwartych.

Do ważniejszych należą: Księga pamiątkowa „Towarzystwo Naukowe Płockie 1820—1830—1907—1957”, trzy książki „Płock w liczbach”, trzy wydania „X wieków Płocka”, „Z walk KPP w Płocku”, „Władysław Broniewski i Płock” (dwa wydania), „Wacław Lachman — zarys życia i twórczości”. Ta żywa działalność wydawnicza możliwa jest jedynie przy społecznym zaangażowaniu redaktorów, plastyków, drukarzy i autorów, którzy często bezinteresownie oddają Towarzystwu swe prace (wartość czynów społecznych w 1969 r. ok. 100 tys. zł). Towarzystwo ma Bibliotekę im. Zielińskich — największą w woj. warszawskim — liczącą 122 000 woluminów, wśród których znajduje się wiele cennych pozycji: m. in. fragment biblijnej „Księgi mądrości” z X wieku, pergaminowe przywileje z XIV—XVIII wieku, autografy wybitnych Polaków i cudzoziemców, sztychy „Los Caprichos” („Kaprasy”) Goyi i inne. Dział starodruków (XV wiek — 1800 r.) obejmuje ponad 12 000 woluminów, m. in. „Boską Komedie” Dantego z 1487 r., „Kronikę Świata z 1492 r.”, pergaminowy „Statut Łaskiego” z 1506 r., pierwsze wydanie dzieła Kopernika „De revolutionibus orbium coelestium” z 1543 r., mapę księżycy Jana Heweliusza z 1645 r., pierwszą w świecie drukowaną książkę o raketach Kazimierza Siemienowicza z 1650 r. itp. Roczna ilość odwiedzin czytelni-pracowni-biblioteki dochodzi do liczby 10 000.

Ostatnio Towarzystwo rozszerzyło swój zasięg terytorialny. W 1969 r. utworzono dwa oddziały: w Sierpcu i w Wyszogrodzie. W związku ze zmianami strukturalnymi inteligencji płockiej, związanymi zwłaszcza z napływem wysoko kwalifikowanych pracowników nauk ścisłych (Petrochemia, filia Politechniki), zwiększono liczbę członków Towarzystwa z 133 do 336 osób. Dokonano również kapitalnego remontu za-
bytkowej siedziby Towarzystwa Nauko-

wego Płockiego oraz modernizacji gmachu, m. in. dzięki czynom społecznym o wartości 530 800 zł (w latach 1968 i 1969). Majątek Towarzystwa, stanowiący dorobek pokoleń (zbiory i 3 nieruchomości), przekracza wartość 20 mln zł, a powstał z zapisów testamentowych, darów i pracy społecznej ludzi oddanych nauce i społeczeństwu.

TNP, skupiające bardzo poważny zastęp społecznie pracujących płockich i zamiejscowych naukowców oraz działaczy kulturalnych, jest dziś najstarszym z istniejących towarzystw naukowych. Jest jedyną tego typu placówką w kraju, która od 1820 r. pracuje wytrwale w służbie nauki i kultury w ośrodku nieakademickim i dzięki ofiarności swych członków wnosi cenny wkład zarówno do skarbnicy kultury narodowej, jak i w rozwój miasta i regionu.

Obchody jubileuszowe były bez wątpienia wielkim wydarzeniem naukowym i społecznym na Mazowszu. Odbiły się też poważnym echem w kraju. Prasa krajowa, tygodniki i miesięczniki kulturalne i naukowe poświęciły mu wiele miejsca. O skali i znaczeniu uroczystości świadczy uczestnictwo znakomitych przedstawicieli nauki, władz politycznych i administracyjnych w Komitecie Honorowym, którego przewodnictwem objął Janusz Groszkowski — prezes Polskiej Akademii Nauk, ponadto w skład Komitetu Honorowego weszli: Stanisław Berezowski — przewodniczący Rady Naukowej Ekonomiczno-Technicznej przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie, Józef Chałasiński — sekretarz Wydziału I Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk, członek honorowy Towarzystwa Naukowego Płockiego, Jakub Chojnacki — prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego, Henryk Dyrda — I sekretarz Komitetu Miasta i Powiatu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Płocku,

Dyzma Gałaj — wiceprzewodniczący Komitetu Badań Regionów Uprzemysławianych przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, Stanisław Herbst — prezes Polskiego Towarzystwa Historycznego, Stefan Ignar — członek Rady Państwa, Antoni Kiliński — rektor Politechniki Warszawskiej, Edward Kowalczyk — minister łączności, poseł ziemi płockiej, Józef Kozłowski — rektor Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Siedlcach, Stanisław Lorentz — dyrektor Muzeum Narodowego w Warszawie, Józef Pińkowski — przewodniczący Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie, Zygmunt Rybicki — rektor Uniwersytetu Warszawskiego, Henryk Skrobisz — prezes Wojewódzkiego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w Warszawie, Dionizy Smoleński — sekretarz naukowy Polskiej Akademii Nauk, Adam Stolarzewicz — sekretarz Warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Henryk Szafranski — I sekretarz Warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Alfred Wałek — prezes Mazowieckiego Towarzystwa Kultury, Marian Woźniak — przewodniczący Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku. Uroczystości jubileuszowe rozpoczęły się historyczną datą 19 marca 1970 r., kiedy to sto pięćdziesiąt lat wcześniej Kajetan Morykoni — sekretarz Towarzystwa Naukowego Płockiego i rektor Szkoły Wojewódzkiej Płockiej — odczytywał ułożone przez siebie ustawy TNP na pierwszym zebraniu. Obchody te trwały cały rok 1970. Czas ten wypełniła praca naukowa, popularnonaukowa, wydawnicza i organizacyjna nad pomnożeniem osiągnięć Towarzystwa. Wkładem własnego umysłu i serca czczą członkowie swój szczególny jubileusz. Okres poprzedzający uroczyste Walne Zgromadzenie w dniu 19 marca 1970 r. wykorzystano do prac

przygotowawczych. Zmobilizowano społeczną energię środowiska do realnego wkładu w naukowy i materialny rozwój placówki. Skoncentrowanie tych społecznych sił owocowało w pięknej uroczystości czerwcowej, owocuje po uroczystości i owocować będzie w przyszłości.

Przed wszystkim zwiększono liczebnie szeregi członków przez skupienie w Towarzystwie tych wszystkich, którzy pragną służyć nauce, miastu i regionowi. Zorganizowano oddziały w Wyszogrodzie i Sierpcu z myślą o stworzeniu możliwości i szans pracy naukowo-badawczej i popularyzatorskiej inteligencji tych środowisk. Zorganizowano kilka sympozjów i sesji naukowych, wydano wiele publikacji. Poddano remontowi siedzibę Towarzystwa, stwarzając najwłaściwszą oprawę dla drogocennej biblioteki i odpowiednio warunki pracy dla pracowników Towarzystwa, jego członków i badaczy — wszystko to stworzono dzięki ofiarności ludzi i instytucji. Na uroczystości czerwcowe zadeklarowano dar miastu i Towarzystwu w wymierzalnych jednostkach 400 tys. zł czynów indywidualnych (nie licząc wartości czynów społecznych z zakładów). Złożyły się na to ofiary książek, dzieł sztuki, nie podjętych honorariów za prace naukowe, materiały i prace remontowe. Ale to jeszcze nie stanowi o sukcesie. Bez wątpienia wielkim sukcesem, oprócz ofiarności, jest niewymierzalna wola służby społecznej, zrodzona z miłości do instytucji i do miasta.

Główne uroczystości trwały dwa dni. 2 czerwca odsłonięto tablice pamiątkowe: na Rynku Starego Miasta (pl. Nowotki 7), na frontonie kamienicy, gdzie mieszkał i pracował dziejopis Płocka i Mazowsza, Wincenty Hipolit Gawarecki, odsłonięto piękną granitową tablicę z jego popiersiem, na ścianie XV-wiecznej zabytkowej siedziby Towarzystwa odsłonięto tablicę

ku czci pomordowanych w hitlerowskich obozach i więzieniach członków Towarzystwa Naukowego Płockiego. Te widome, zawarte w artystycznym kształcie, znaki przypominają będą obecnemu i przyszłemu pokoleniu płocczan, i nie tylko im, o ludziach, którzy własną pracą i życiem poświadczyli miłość do nauki, do ziemi, na której żyli i dla której pracowali. W tymże dniu na cmentarzach w Płocku i w Warszawie oddano hołd zmarłym członkom Towarzystwa Naukowego Płockiego. Delegacja złożyła wieńce na grobach: ministra Stanisława Kostki Potockiego w Wilanowie, Władysława Broniewskiego — honorowego członka, Tadeusza Gierzyńskiego — prezesa TNP, Marcina Kacprzaka — honorowego członka — i Romana Lutyńskiego — prezesa Towarzystwa Naukowego Płockiego, pochowanych na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Na cmentarzu płockim delegacje członków TNP złożyły wieńce i kwiaty na grobach: Aleksandra i Marii Macieszów — zasłużonego prezesa TNP i zasłużonej działaczki, prof. Czesława Idźkiewicza, Stefana i Haliny Rutskich, ks. Ignacego Lasockiego, prof. Kazimierza Gelinka, dra Aleksandra Zalewskiego, Adama Niemirowskiego i u stóp pomnika Ludwika Krzywickiego. W godzinach popołudniowych otwarto dwie interesujące wystawy: w gmachu Towarzystwa w syntetyczny sposób przedstawiono historię i zbiory placówki, w Liceum im. marszałka Stanisława Małachowskiego zaś eksponowano zbiory prywatne członków Towarzystwa Naukowego.

Dzień 3 czerwca 1970 r. rozpoczął się miłym akcentem. W Sali Sejmowej Ratusza, gdzie 23 września 1831 r. sejm Królestwa Polskiego salwował ostatnią sesję, przewodniczący Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie, mgr Józef Pińkowski, w obec-

ności sekretarza KW PZPR, inż. Adama Stolarzewicza i władz miejscowych udekorował odznaczeniami państwowymi i odznakami „Za zasługi dla woj. warszawskiego” 24-osobową grupę członków i pracowników Towarzystwa Naukowego Płockiego. O godz. 10.00 w pięknie udekorowanej sali Liceum im. marszałka Stanisława Małachowskiego rozpoczęła się Sesja jubileuszowa poświęcona 150 rocznicy powstania Towarzystwa Naukowego, poprzedzona odsłonięciem — w hallu liceum — tablicy pamiątkowej poświęconej Kajetanowi Morykoniemu — założycielowi i sekretarzowi Towarzystwa, które w latach 1820—1830 miało tu swoją siedzibę. Obszerną salę wypełniło ponad 300 członków, sympatyków i zaproszonych gości. Wśród głębokiej ciszy prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego, mgr inż. Jakub Chojnacki, otworzył uroczystość. Kazimierz Rusinek w przemówieniu nawiązującym do ojczyrstych dziejów i roli Towarzystwa podkreślił walor społecznego zaangażowania i pasji ludzi, którzy ukochali naukę, kraj i środowisko i dla niego żyją i pracują. Wiceminister odczytał akt nadania Towarzystwu przez Radę Państwa Złotego Krzyża Zasługi w uznaniu wybitnych zasług w rozwoju polskiej kultury i nauki. W towarzystwie przewodniczącego WRN, mgra Józefa Pińkowskiego, wiceminister Kazimierz Rusinek wręczył członkom Zarządu odznaczenie. W imieniu zebranych na sali członków Towarzystwa prezes Jakub Chojnacki w gorących słowach podziękował za to szczególnie wyróżnienie płockiej placówki naukowej.

Następnym akcentem podkreślającym zasługi TNP dla współczesnego rozwoju Płocka było przemówienie przewodniczącego Prez. MRN w Płocku, mgra Mariana Woźniaka, który wskazał na szczególną rolę placówki jako inspiratora wielu poczynień w dziedzinie gospodarczej. Następnie od-

czytał tekst uchwały Miejskiej Rady Narodowej stwierdzającej, że Towarzystwo Naukowe Płockie dobrze zasłużyło się kulturze narodowej, miastu i Mazowszu, za co został mu przyznany Medal X Wieków Płocka wraz z dyplomem.

Po aktach dekoracji przystąpiono do wygłaszania referatów. Omówiono w nich m.in. problemy badawcze, organizacyjno-naukowe, popularyzacji wiedzy na tle dziejów Towarzystwa. Dr Waldemar Rolbiecki w swojej pracy „Powstanie i pierwszy okres działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego” omówił działalność naukową w latach 1820—1830 w kontekście warunków politycznych, społecznych i gospodarczych, podkreślając przede wszystkim nowoczesność kierunków i metod działania członków Towarzystwa w tym okresie, przy czym stwierdził, że stworzenie silnego ruchu umysłowego oraz powiązanie prac badawczych z regionem stanowiło i stanowi wielką zasługę Towarzystwa. Mgr Kazimierz Askanaś, wiceprezes TNP, w swoim referacie pt. „Problematyka i wyniki działalności naukowej Towarzystwa Naukowego Płockiego w Polsce Ludowej” wskazał na dużą inicjatywę i organizacyjną prężność płockiego środowiska w zakresie badań naukowych. Wiązanie sił i środków miejscowych z działalnością PAN i katedr uniwersyteckich stanowi oryginalny wkład w poznanie dziejów, w naukowe programowanie przyszłości. Ścisła współpraca z zakładami językoznawstwa, archeologii, antropologii, muzykologii, historii, socjologii, Komitetem Badań Rejonów Uprzemysławianych nie tylko przyniosła zdobycze nauce, lecz także cenne materiały do podejmowania racjonalnych decyzji władz, tworzących społeczno-gospodarczy kształt miasta i regionu. Referenci w sposób pogłębiony i krytyczny określili nie tylko dzieje instytucji, ale udowodnili doniosłość naukowych i społecznych

konsekwencji dla środowiska i działania placówki naukowej na prowincji. Ugruntowaną tradycję nadawania godności członka honorowego podtrzymano również podczas uroczystości 150-lecia. Na mocy swojej uchwały z dnia 19 czerwca 1970 r. Walne Zgromadzenie Towarzystwa Naukowego Płockiego nadało godność członka honorowego Stanisławowi Ryszardowi Dobrowolskiemu, prof. drowi Stanisławowi Herbstowi, prof. Stefanowi Ignarowi, prof. drowi Jerzemu Pniewskiemu i prof. drowi Dionizemu Smoleńskiemu. Aktu wręczenia dyplomów członkom honorowym dokonał prezes TNP — Jakub Chojnacki. Wszyscy przedstawiciele nauki i władz podkreślali szczególnie charakter Towarzystwa Naukowego Płockiego, jego działanie zgodne z warunkami środowiska oraz zasługi dla polskiej nauki, dla rozwoju miasta i regionu. Prezes Polskiej Akademii Nauk, prof. dr Janusz Groszkowski, w swoim serdecznym przemówieniu podkreślił, że „Towarzystwo jest stymulatorem dużego środowiska intelektualnego, skupia wokół siebie ludzi najbardziej zainteresowanych nie tylko upowszechnieniem wiedzy, ale również — a może przede wszystkim — rozwojem swego miasta, umożliwiając lepsze poznanie wielu skomplikowanych zagadnień regionu i całego kraju” — i że „Towarzystwo oprócz swej owocnej działalności ogólnej ma również określony już dorobek w konkretnych swych działaniach, żeby wspomnieć np. o zastosowaniach matematyki dla celów płockiej petrochemii —”.

Mgr Józef Pińkowski, przewodniczący Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie, w swoim przemówieniu podkreślił, że Towarzystwo odgrywa wielką rolę na Mazowszu: „— W okresie 150 lat swego istnienia TNP położyło duże zasługi dla rozwoju naszej kultury i jej patriotycznych tradycji, kultywując roz-

wój badań naukowych i piśmiennictwa, wydobywając rolę Mazowsza w pomnażaniu ogólnonarodowej kultury ——. Przy czynnym zaangażowaniu działaczy Towarzystwa Naukowego Płockiego powstało w 1966 r. Mazowieckie Towarzystwo Kultury i działający przy nim Ośrodek Badań Naukowych ——”.

Odmienne w treści i formie było wystąpienie prof. dra Jerzego Pniewskiego — dyrektora Instytutu Fizyki Doświadczalnej Uniwersytetu Warszawskiego. Dziękując w imieniu nowych członków honorowych m. in. powiedział: „—Jestem głęboko przekonany, że atmosfera, w jakiej w tym mieście wyrosłem, umiłowanie prawdy, rzetelnej nauki i uczciwości, jakiej mnie w tej szkole nauczono, w zasadniczy sposób wpłynęły na moje życie. Chyba bez przesady mogę stwierdzić, że jeżeli coś osiągnąłem w zakresie nauki, to zawdzięczam to ukierunkowaniu nadanemu przez ludzi tego miasta. Wierzę, że tu zawsze była, jest i będzie kształcona młodzież według najlepszych wzorów, że i w tej chwili ta piękna tradycja ma najlepszych kontynuatorów. Szczerze im życzę powodzenia w ich pracy”. Wzruszająco zabrzmiały te słowa wypowiedziane ze szczerością w gmachu szkoły, której prof. Jerzy Pniewski jest wychowankiem i którą ze świadectwem dojrzałości opuścił 40 lat temu.

Towarzystwo Naukowe powstało i rozwijało się dzięki ofiarności swoich członków i miłośników ziemi płockiej. Wielki księgozbiór wyrósł z daru rodziny Zielińskich, zbiory muzealne, książki ofiarowywane przez ludzi pomnażały wartość muzeum i biblioteki Towarzystwa. W związku z darami, jakie Towarzystwo otrzymało od swoich członków i przyjaciół, prezes Towarzystwa uroczysto wręczył 38 osobom dyplomy honorowe wraz z medalami pamiątkowymi, kwitując publicz-

nie nie tylko materialną wartość wyśiłku, lecz przede wszystkim społeczne zaangażowanie.

Wśród 65 listów i depesz, nadesłanych do Towarzystwa Naukowego Płockiego z okazji jubileuszu, znajduje się depesza członka Biura Politycznego KC PZPR, pośła ziemi mazowieckiej, Ryszarda Strzeleckiego, oraz list ministra oświaty i szkolnictwa wyższego prof. dra Henryka Jabłońskiego.

Bezpośrednio po sesji wiceminister kultury i sztuki — Kazimierz Rusinek — dokonał otwarcia wystawy rycin Goyi z cyklu „Caprichos”, będących własnością Towarzystwa. Te rzadko prezentowane ryciny (pierwszy raz w marcu i kwietniu 1947 r. w Muzeum Narodowym) dzięki ekspozycji zorganizowanej przez Muzeum, które powołano w ramach Towarzystwa 150 lat temu, mogło obejrzeć społeczeństwo miasta i licznie przybywający turyści. Wydany katalog wystawy spopularyzuje twórczość wielkiego artysty. Druga wystawa jubileuszowa, pt. „Towarzystwo Naukowe Płockie — działalność, ludzie i zbiory”, została otwarta w siedzibie Towarzystwa przy pl. Narutowicza 8. Organizacja uroczystości była bardzo sprawna. Wzbożono ją dodatkowymi edycjami kart pocztowych, okolicznościowym znaczkiem i stemplem pocztowym. Wydawanie kart ilustrujących zabytki archeologiczne i cenne zbiory biblioteczne stworzyło komplet cennych pamiątek, utrwalając fakt tej wielkiej w skali miasta i regionu uroczystości. Wybicie medalu pamiątkowego, pięknego w kształcie i rysunku, podkreśliło znaczenie jubileuszu. Na uwagę zasługuje użycie po raz pierwszy, jako elementu dekoracyjnego, flag o barwach miejskich, odtworzonych na podstawie uchwały Rady Miejskiej z 1938 r. Jest rzeczą niewątpliwą, że obchody jubileuszowe TNP były wydarzeniem kultu-

rowym o wielkim naukowym i społecznym znaczeniu. Uwidocznili w sposób wyraźny siły i wartości, jakie tkwiły i tkwią w społeczeństwie ziemi płockiej. Ukazały potęgę myśli i działania w służbie nauki i środowiska. Wniosły nowe wartości poznawcze i materialne, stając się przykładem

obywatelskiej postawy ludzi, którzy do końca umiłowali naukę i ziemię, na której wzrosli, na której żyją i pracują. I w tym właśnie tkwi niezniiszczalna wartość Jubileuszu 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego.

Franciszek Dorobek

FRYBOKAŁA

BIBLIOGRAFIA WOJEWÓDZTWA WARSZAWSKIEGO ZA 1969 ROK

Bibliography of Warsaw Province in One Year 1969

Bibliografia woj. warszawskiego za 1969 rok uwzględnia rejestrację druków zwanych prasą stałą, i rozprawy z wyjątkiem składowych i czasopism wydawanych na terenie Polski w jej granicach. Nie wliczono literatury dotyczącej województwa powstałego w aktualnych granicach woj. warszawskiego.

Praca inżyniera w dziedzinie dr. pisów specjalizacja się w „Bibliografii Zawarotom Ciągłopłyn” została nieco rozszerzona, tj. o kilka tytułów cennych, ogólniejszych. Tak więc do bibliografii zostały włączone materiały z „Technicy Mazowiecki”, jako jednego z dzianinów w woj. warszawskim, oraz z kilku czasopiśm naukowych, jak: „Głos Wiosny”, „Głos Chłopski”, „Petro-Rohr”, „Zycie Zyrardów”. Z uwagi jednak na ograniczone miejsce przeznaczono na bibliografię, tak i na charakter materiałów zamieszczonych w niej, porośniętych, zastosowałem w tym celu bardziej wnikliwą selekcję. Wykazaliśmy również artykuły biograficzne z „Polskiego Słownika Biograficznego”.

W bibliografii znalazły się materiały o charakterze naukowym, popularnonaukowym i odcinek walczyły i technicznej informacyjnej. Są one, to sortujemy z bibliografii literat. 1969 roku, tak jak i wiele autorów i tytułów wierszów i broszurek. Samozwornie można reprezentowane są takie działy, jak: Historia, Życie społeczne, Edukacja, oświata i Kultury i sztuka.

Bibliografia ta jest więc zbiorem słownych wpisów, z których można przedziwiać a w obrębie tych wpisów powstaje bibliograficzne sortowanie się w porządku alfabetycznym. Podstawianiu tu układ sortowy dla bibliografii wyrobiła. Wskazywaniem się na wstawianych zamieszczonych w porządku. Metoda bibliograficzna dla tego typu bibliografii proponujemy sortować według powiększającej podrocznika i abstrakcyjnej modyfikacji, przynajmniej w ogólnym ujęciu. Wpisujemy je według, w porządku alfab. wstawiając się w odpowiednie miejsca, jeśli stosujemy w nich, „Bibliografii Wskazyw”, drukowanej w edycji w „Kwartale Warszawski” porządku alfab. w opracowaniu Komisji Zawarskiej.

Metoda bibliograficzna, porządek dla sortów bibliografii specjalnych. Praca została pod red. M. Sł. K. Krawczyński, M. Dembowskiej i B. Polowickiej. Wyd. 1. Warszawa 1970. 112 stron.